

דברים המונעים את התשובה

פתח דבר:

יש דברים רבים המונעים את התשובה. להלן נזכיר את חלקם, נתווה את הדרך להינצל מהם, וגם מי שנכשל בהם נצביע על דרך לתיקון.

ראוי לדעת כי אנשים רבים אינם חוזרים בתשובה על מעשיהם מפני שאינם יודעים ומכירים מה הם אותם דברים המונעים את התשובה, ולאחר שישלימו את הידיעה יוכלו להימנע מאותם דברים או לתקנם.

ברור שהרשימה של המונעים מן התשובה היא ארוכה, אך אנו נתמקד בכמה מהם ובגדר "תן לחכם ויחכם עוד".

חוסר בהירות - מונע מן התשובה

כתב בספר ברכת אברהם (מאמרים והדרכות):

אחת הסיבות העיקריות לכך שבני אדם נמנעים מההתעוררות לתשובה היא, שאין להם דברים מוגדרים ומסודרים מה הם דרכי התשובה. וכמו חולה במחלה, אם הוא מודע לתרופות אותן עליו ליטול, או לחילופין שהוא זקוק לטיפול רפואי, ניתוח וכיוצא בזה ובזה תעבור מחלתו, אז יעשה זאת בצורה מסודרת ובכך יבוא מזור למחלתו.

כך גם בתשובה, אם היה החוטא מקבל הדרכה מנביא או מגדול אשר יאמר לו על כל פרט מה יעשה, מה ילמד, כיצד ינהג והאם יצום או שאר מיני כפרות ועצות, אין ספק שהיה עושה זאת ברצון. אך מאחר שלא כל אדם זוכה, והוא צריך לחפש בעצמו כיצד ינהג, הוא מרגיש עצמו כעיוור באפילה, ומחוסר ידיעה ברורה הוא נותר ב"שב ואל תעשה", או שנוהג מה שהמון העם עושים.

אמנם מי שהוא בעל נפש והוא חש שצריך תיקון לנפשו מחמת עוונותיו ופשעיו אלא שאין הוא יודע מה וכיצד לעשות, ישים אל לבו שכשם שברפואת הגוף ישנם חולים רבים שאין להם סדר ברור ובדוק לרפואתם, ומגששים הם כעיוורים, רצים מרופא לרופא, ומבזבזים כסף, זמן וטרחה, על צד שאולי תבוא הישועה מפלוני. ומה נאמר בענייננו - רפואת הנפש, וכי אין צורך לחפש עצות ותחבולות על מנת לשפר את מצבנו ולשוב אל אבינו שבשמים?

וחסד גדול עשו עמנו שמן השמים הורידו אור גדול של הדרכה והשפעה בכל ענפי התשובה, הלא הוא הספר הנפלא "שערי תשובה", אשר מצינו בדבריו את עיקרי התשובה, מה לעיכובא, מה ראוי להוספת הטהרה והריצוי בעיני ה', מה הם הדברים המעוררים לתשובה, ואלו מן הדברים צריכים תיקון. והלומד ספר זה בעיון ומקבל על עצמו מה שביכולתו, ועובר על כל

המצוות לבדוק במה הוא נכשל, ומתבונן כיצד יכול לתקן, וירשום לעצמו מה עיקר המכשולים אצלו, בודאי ישתנה מאוד, ולא יתכן שלא יעשו עליו הדברים רושם.

כך גם זכינו לאור הגדול שבהלכות תשובה להרמב"ם זצ"ל, אשר דבריו מעוררים ומשפיעים מאוד על הלומד.

ואם אדם חש מבלבל ומעורפל ואיננו יודע כיצד ועל מה לעשות תשובה, ישים את מגמתו ללימוד יסודי של ספר שערי תשובה לרבינו יונה זצ"ל או הלכות תשובה להרמב"ם זצ"ל, כי בהם ימצא את הדרך אשר ילך בו, והם יכוונו וידריכו אותו בדרך הראוי והישר.

"תכבד העבודה על האנשים"

אחד מהמפריעים העיקריים של התשובה, מבואר בדברי הרמח"ל זצ"ל בספרו מסילת ישרים (פרק ב'), ודבריו הם יסוד גדול לחוזרים בתשובה, וז"ל:

"והנה ירמיה היה מתאונן על רוע בני דורו, מפני היותם נגועים בנגע המידה הזאת, שהיו מעלימים עיניהם ממעשיהם. והיינו שהיו רודפים והולכים במרוצת הרגלם ודרכיהם, מבלי שיניחו זמן לעצמם לדקדק על המעשים והדרכים. ונמצא שהם נופלים ברעה בלי ראות אותה".

ממשיך הרמח"ל זצ"ל וכותב: "ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצר הרע וערמתו להכביד עבודתו בתמידות על ליבות בני האדם, עד שלא ישאר להם ריוח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאילולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים לנחם ממעשיהם. והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי. והרי זה מעין עצת פרעה הרשע שאמר (שמות ה, ט) "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר".

מכאן לומדים - היה אומר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל - את כוחו של היצר הרע ואת דרך העבודה שלו, הוא מבלבל את דעתו של אדם ומונע אותו מלהתבונן ולחשוב אודות עתידו ומצבו, כי בעת הטירדה והבלבול יתכן שאדם רץ ועושה פעולות שונות ואינו יודע לאן רץ ומה מטרידו ודוחקו, ואין לו זמן לחשוב כלל אודות סיבת מרוצתו.

ואם כן כשישלים אדם ידיעה זו, נקל עליו מאוד להגיע לתשובה שלימה - על ידי כך שיעזוב את הטרדות והבלבול, ויתיישב בלבו לחשוב אודות מעמדו ומצבו הרוחני, ויתבונן מה עשיתי כל ימי חיי ומה הספקתי לעשות בימי שנותי, ועוד יחשוב שהרי כל העולם כולו נברא עבור יחיד, ואם כן לשם מה נבראתי אני, ומה תפקידי בעולם?

מחשבות אלו ודוגמתן יהיו אבן הדרך הראשונה על ידה יגיע האדם לתשובה.

כי זו דרכו של היצר הרע, להטריד ולבלבל את האדם שלא יהיה לו פנאי לערוך עם עצמו חשבון נפש, והתיקון לזה הוא לעצור את מרוצת החיים ולחשוב ולהתבונן על מצבו הרוחני.

אדם עתיד ליתן דין וחשבון על שחי בלי חשבון!

חשוב לזכור תמיד: חיים בלי חשבון הוא אחד הדברים הגרועים בעולם.

ידועים דברי החפץ חיים זצ"ל שכאשר אדם מגיע לעולם העליון עורכים דין חשבון על כל מעשיו, אך יש חשבון מיוחד על העובדה שהוא חי בעולם הזה חיים בלי חשבון נפש.

למה הדבר דומה? לסוחר שעוסק במסחר במשך כל היום, אך בתום כל יום הוא מוכרח לעשות חשבון לראות האם הוא אכן מרוויח או שהוא מפסיד והוא מבזבז את זמנו לריק. כך גם ה"מסחר" בחיי נפש, יש קונה עולמו בשעה אחת, אך נעשה לאובד עולמו בשעה אחת אם מניח למסחר להתנהל בלא חשבון הנפש.

הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל אמר בשם חמיו הסבא מנובהרדוק זצ"ל: אני יכול לסבול אדם צדיק הרבה, ולהבדיל אלף אלפי הבדלות אדם שהוא רשע גדול, אך מי שהולך במהלך החיים בחוסר תכלית ובלי התבוננות - זה אינני מסוגל לסבול...

והטעם, כי מי שחי בלי התבוננות מתמדת על דרכיו ומעשיו, הוא נתון בסכנה גדולה של אבדון מוחלט, כי במצב של מרוצה ובלבול אי אפשר לעשות תשובה!

תאוות העולם הזה - מונעים מן התשובה

עוד אחד מן הדברים המונעים לעשות תשובה - תאוות העולם הזה והמשיכה אליהם.

רבינו יונה זצ"ל כותב בשערי תשובה (שער א' אות י"א) ביסודות התשובה: אף על גב שחרטה היא תחילת הדרך לתשובה, היינו רק בחוטא דרך מקרה, "אך האיש המתיצב על דרך לא טובה ושונה באוולתו ושב במרוצתו פעמים רבות, ראשית תשובה האיש הזה היא לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה ולהסכים לקיים ולקבל עליו לבל יוסיף לחטוא ואחר כך יתחרט על עלילותיו הנשחתות וישוב אל השם".

למדנו מדבריו: כאשר אנו באים לעשות תשובה, ראשית העבודה היא לבדוק היכן מצוי בנו עיקר דרכנו הרעה, ורק על ידי עזיבתנו את הדרך הרעה נוכל לפתוח צוהר לתשובה.

וכיצד נוכל להכיר מהי הדרך הרעה העיקרית בה אנו שרויים? אומר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל: הדרך הרעה היא תאוות העולם הזה המוטבעים בנו, כי כל זמן שאנו מלאים ברצונות של העולם הזה לא תהא אפשרות בקרבנו לשאיפות של העולם הבא, כי כידוע העולם הזה והעולם הבא הם שתי צרות זה לזה, ולא יתכן שתהיה באדם אחד השאיפה לשניהם יחד.

אנשים אינם חשים שיש להם מה להפסיד!

נוסיף עוד מדברי המשגיח זצ"ל:

אם נאבה לקבל מעט מושג עד כמה אנו שקועים בעולם הזה ועד כמה רחוקים חיינו מעולם הבא, נתבונן בדרכו של עולם ונראה שהעשיר חושש וירא שמא יאבד עשירותו בענין רע, ולכן

משתדל וטורח באופנים שונים לשמור נכסיו ועשירותו, ואילו העני שאין לו מאומה אינו ירא ודואג כי אין לו מה לאבד...

זו הסיבה - אומר המשגיח זצ"ל - מדוע אפילו כשאנו עומדים כפסע לפני ראש השנה יום הדין והמשפט, ומכל מקום אין אנו יראים, כי איננו חשים שיש לנו מה להפסיד, ודומים אנו בעיני עצמנו לדלים וריקים.

כלומר, מאחר שאנו כל כך שקועים בעולם הזה, אין אנו חשים שום זיקה לענייני עולם הבא, ולא קיים בנו שום פחד אפילו ביום הדין עצמו.

אשר על כן, מוטל עלינו להשתדל להתנתק מתאוות של העולם הזה והמשיכה אליהם, כי רק כך נוכל להתמקד בענייני רוחניות ועולם הנצח.

"עז פנים לגיהנם" - חזקה שלא יעשה תשובה!

דבר נוסף המונע את התשובה - מידת העזות. ונבאר את הדברים בעזה"ת.

סיפר הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל: מנהל ישיבת ראדין הגאון רבי צבי הירש לוינסון זצ"ל חתן החפץ חיים זצ"ל, בא לחותנו ושח לו כי ישנו בישיבה בחור שסרח, ושאלתו בפיו: מה לעשות עמו?

החפץ חיים זצ"ל ענה: אין להוציאו מהישיבה, והוסיף, הוא עוד יהיה רב בישראל (והפטיר הגר"א לופיאן זצ"ל כי הוא הכיר את הבחור אישית, ואכן נעשה רב בחור"ל).

לאחר כשבועיים באה אל החפץ חיים זצ"ל אשה בעלת אכסניה בה התאכסנו מספר בחורים מהישיבה, וסיפרה כי אחד הבחורים התריס והתחצף כנגדה. לאחר בירור העובדות, ציוה החפץ חיים זצ"ל לחתנו שיסלק את הבחור החצוף מהישיבה לאלתר!

שאלו חתנו הגאון רבי צבי הירש זצ"ל: הרי לפני כמה ימים אמר רבינו בקשר לבחור שנכשל כי יניחוהו, ואם כן מדוע כעת הורה רבינו לסלק את הבחור ללא שהיות מהישיבה?

השיב לו החפץ חיים זצ"ל: "אנא מתניתא ידענא", חז"ל אמרו במסכת אבות (פ"ה מ"ד): "עז פנים לגיהנם". וצריך להבין כיצד מדובר? אם אותו חצוף עבר עבירה ולא עשה תשובה, הלוא על כל עבירה נענשים בגיהנם, ואם כן אין הטעם משום היותו "עז פנים", ואם חזר בתשובה, הרי אין לך דבר העומד בפני התשובה, וגם "עז פנים" בכלל?

אלא הביאור הוא - אמר החפץ חיים זצ"ל - ודאי על כל העבירות אם שב בתשובה מוחלין לו, אך מי שהוא "עז פנים" חזקה עליו שלא יעשה תשובה! ולכן משפטו נחרץ ישר לגיהנם!

זאת הסיבה מדוע השבתי שהבחור החצוף יסולק תיכף ומיד מהישיבה. ואכן חזונו של החפץ חיים זצ"ל התממש, ובסופו של דבר הבחור החצוף יצא לתרבות רעה...

למדנו אם כן שעזות פנים הוא מונע גדול לתשובה!

בנותן טעם להביא בזה מעשה רב עם הגאון מטשעבין זצ"ל.

כאשר עלה לכהן פאר כרב ואב"ד טשעבין בהיותו עוד אברך צעיר, למרות שסירב להתעטר בכתר הרבנות ולא רצה ליהנות מכתרה של תורה, אך נסיבות מצבו הכלכלי הדחוק הביאוהו לכך שנאלץ לשמש ככלי קודש. וכך התבטא על עצמו: בתפקידי כרב עיר מעולם לא הקפדתי על אדם, מלבד פעם אחת - היה זה מתוך חשש שמא תיפגע כבוד הרבנות ומרותה, ומעשה שהיה כך היה:

בתקופה הראשונה לכהנותו ברבנות, נפל סכסוך בין שנים מיהודי העיר - אחד מהם היה עשיר גדול אשר נמנה על חשובי הקהילה. הדברים הובאו לפני הרב כמובן, ולאחר ששמע את שתי הצדדים, פסק לטובת היהודי הפשוט ואילו הנגיד יצא חייב בדין.

הנגיד, שהיה מתקיפי הקהל - כעס וזעם, ובהזדמנות הראשונה כאשר בא לבית הכנסת, פרץ בדברים גסים נגד הרב...

הגאון מטשעבין זצ"ל האזין לכל הגידופים בלי לומר דבר, רק לאחר שסיים הנגיד לכלות בו את זעמו - הפטיר לעומתו: "עז פנים לגיהנם!" מובטחני בו שימות בלי תשובה!

כשמוע הנגיד את דברי הרב זצ"ל "התחכם" ואמר: הלא ידוע שבעל ה"נועם אלימלך" זצ"ל הבטיח שמי שיזכה לבוא על קברו בודאי ימות מתוך תשובה, ואם כן במוצאי שבת ארתום את סוסי והעגלון שלי יסיע אותי היישר לקברו של הצדיק, ובכך אבטל את האזהרה שאמות בלי לעשות תשובה...

ואכן עם צאת השבת יצא עם עגלונו אל עבר קברו של הנועם אלימלך זצ"ל, אולם מיד לאחר שיצאו מן העיר נפל הנגיד מהעגלה ומת!

הגאון מטשעבין זצ"ל סיים את הסיפור, ובענוותנותו האופיינית תלה הכל בבעל ה"נועם אלימלך" זצ"ל ואמר: הנה רואים אתם כיצד שומר בעל ה"נועם אלימלך" זצ"ל על הבטחתו...

על כל פנים למדים אנו מכך את חומרתו של ה"עז פנים" אשר נמנע ממנו לחזור בתשובה, ולכן "עז פנים לגיהנם".

"שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים"

וביאור הדברים מדוע "עז פנים לגיהנם", ברור שאין זה "עונש", כי הלוא ישנן עבירות חמורות יותר מעזות פנים ולא מצינו שהנכשל בהם ימות בלי תשובה. אלא שכך הוא "דרכו של עולם" - מי שהוא "עז פנים" ומתחצף בפני כולם, לעולם לא יקבל מרות מאף אדם, וממילא גם לא יעלה בידו לחזור בתשובה על עוונותיו.

לפי זה נוכל להבין מדוע רבי הקדוש ראה צורך לבקש דוקא על ענין זה בגמר תפילתו, וכמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף טז:): "רבי בתר צלותיה אמר הכי: "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו

ואלוקי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים... ולא בכדי קבעו חז"ל לומר נוסח תפילה זה בכל יום בסוף ברכות השחר. כי מידת עזות פנים מונעת את האדם מלעשות תשובה!

נורא!

"הרגשת הצדקות" תמנע ממנו לחזור בתשובה

בספר דגל מוסר (פר' עקב) מלמד אותנו הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל על דבר נוסף המונע ומפריע גדול לתשובה - גאווה של צדקות.

הנה כתוב בפרשת עקב (דברים ט, ד-ה): "אל תאמר בלבבך בהדוף ה' אלוקיך אותם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ה' מורישים מפניך. לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה ה' אלוקיך מורישים מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב".

יש להתבונן: מה רע בכך שישראל יחשבו שגם בצדקתם זכו לרשת את הארץ? מדוע לא לחשוב שגם להם יש זכויות ובגלל צדקותם ה' עזר להם, מה פסול יש בכך?

אלא שהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם. מידת הגאווה היא מפריע גדול לאדם, כי המתגאה בצדקותו יבוא לידי הרגשת סיפוק ברוחניות ולא יחזק בעצמו דברים הצריכים חיזוק.

ולכן קבעו לנו חז"ל: אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק, אתה תהיה בעיניך כרשע, כי "גאות הצדקות" מפריעה לתשובה. הרגשת החסרון באדם היא שמעוררת אותו לתשובה ולתיקון מעשיו, אך אם הוא חי בהרגשה כי צדיק הוא, ואולי אף צדיק גדול, מפני שאומרים עליו או שהוא אומר על עצמו... לא יוכל לעשות תשובה. ולכן אמרה תורה אפילו לדור דעה - דור המדבר: אל תאמר, אפילו בלבבך, בצדקתי...

וכך הוא מביא בשם הגאון רבי דוד בודניק זצ"ל מגדולי תלמידי הסבא זצ"ל שהיה אומר:

ככל שהעולם יורד ויורד מבחינה רוחנית, אז ההשגה בצדקות יורדת, המודד להיקרא צדיק נמוך יותר, והתוצאה היא שמרגישים כאילו יש יותר צדקות בעולם. כך שאנו רואים היום כל כך הרבה ירידה ברוחניות, עד שמי שהוא שומר שבת בפארזי הוא נחשב כאילו הוא מל"ו צדיקים, ומי שנזהר בכשרות או מי שמניח תפילין - לצדיק ייחשב, הרי אלו דברים שבעולם כתיקונו מלפנים היו מנת חלקו של כל אדם בישראל בלי שיש בכך שום יחוס ושום הישג ייחודי, כי יראת שמים היתה מטבע העובר לסוחר, אבל היום בהעדר יראת שמים אז קיום המצוות הכי פשוטות נחשב למסירות נפש ולצדקות גדולה.

נמצא אם כן שההרגשה של ה"צדקות", של "כבר הגעתי ליעד", "אני בסדר", הוא מפריע גדול לתשובה, כי מי שחושב על עצמו שהוא צדיק גדול, לא יראה את הצורך לשפר את עצמו ולתקן את מעשיו.

נפלא מאוד!

"כח ההרגל" - מונע מן התשובה

אחד העיקרים הגדולים המונעים את התשובה הוא כח ההרגל.

לא בכדי התבטא מרן הרב שך זצ"ל ואמר כי הסכנה הגדולה ביותר לאדם הוא ענין ההרגל - כאשר אדם פועל לפי מה שהוא הורגל.

האויב הגדול ביותר של האדם - ההרגל

נביא מקור לכך מדברי רבותינו זצ"ל שההרגל מונע מאדם להתקרב אל הקב"ה.

כתוב בתורה (דברים ל, יא-יד): "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו". ידוע מה שביאר הרמב"ן זצ"ל: "כי המצוה הזאת" קאי על מצות התשובה, ובא הפסוק לומר לך שמצות התשובה לא רחוקה היא מן האדם, אלא קרובה אליו מאוד לעשותה בכל עת ובכל מקום.

שאל על כך ראש ישיבת מיר הגאון רבי נתן צבי פינקל זצ"ל: אם אכן מצות התשובה כל כך קרובה אל בני האדם מדוע הם אינם שבים בתשובה על חטאיהם, הלוא עינינו רואות שאין איש ניחם על רעתו, על אף שדרך התשובה קרובה ביותר, ודי באמירה בפיו ובהרהור הלב על מנת לשוב בתשובה.

וביאר בשם הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל: ה"אויב" הגדול ביותר שיש לאדם הוא ה"הרגל", כי למרות שהוא יודע היטב כי דרכו רעה וחטאיו מרובים, אינו שב בתשובה וממשיך בדרכו הנלוזה. הסיבה לכך היא, שכבר התרגל אט אט ואינו חש כל זעזוע ממצבו הגרוע.

ההרגל מקלקל ומקרר את האדם לגמרי. וכל כך רע הוא ההרגל, עד שאמרו חז"ל במסכת יומא (דף פו:): "אמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו. הותרה סלקא דעתך? אלא אימא, נעשית לו כהיתר". והיינו דעל ידי שנתרגל לאותה עבירה, שוב כבר אינו רואה בעיני רוחו את מעשה זה כחטא.

למדנו אם כן שהאויב הגדול ביותר של האדם הוא ההתרגלות למצבו, כי אחרי שהתרגל - בשום מצב שלא יהיה הוא אינו מרגיש צורך לחזור בתשובה. ועל אף שאכן הדרך לתשובה קרובה היא עד מאוד, רוב ההרגל מקהה את רגש התפעלות הנפש, ושוב רחוק הוא מאוד מן התשובה עד שנדמית היא לאדם כדבר הנמצא בשמים ומעבר לים.

הגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל כאשר עסק בשיחותיו בסיבות המפריעות לאדם להתקרב להשי"ת הוא מנה בראש ובראשונה את סיבת ההרגל, כי כאשר האדם מתרגל לדרך מסוימת הוא יתקשה עד מאוד לסטות ממנה.

מה גרם ל"דור המבול" לא לשוב בתשובה?

בענין זה יש לימוד נפלא מכבשונו של הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל:

הקב"ה מצוה את נח לעשות תיבה במשך מאה ועשרים שנה. ומפרש רש"י זצ"ל (בראשית ו, יד) מדוע הטריח הקב"ה את נח בבנין התיבה למשך זמן כה רב? התשובה היא: כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה וישאלו אותו - מה זאת לך? והוא יאמר להם: "עמיד הקב"ה להביא מבול לעולם", ושמא על כך יחזרו בתשובה.

נתבונן לרגע: הלוא ברור שכל בני אותו הדור ידעו כי נח הוא צדיק הדור, וכאשר הוא אומר להם בנבואה שבעוד מאה ועשרים שנה מבול יבוא לעולם אשר עתיד להחריב את הכל, ידיעה זו היתה אמורה לזעזע את לבבם, והיאך לא שמו לב לזה ולא חזרו בתשובה, הרי הדבר אומר דרשני.

אומר הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל: מכאן לומדים אנו לימוד נפלא - יתכן שהדבר נגע בלבם, אלא שהם חשבו הרי יש לנו עוד מאה ועשרים שנה... אחר כך נחזור בתשובה, אולם מאחר שכבר הורגלו לראות את נח עוסק בתיבה שנים רבות, התעסקותו בתיבה לא עשתה עליהם שום רושם כלל. כי זה כח ההרגל - הטשטוש של כל רגשי ההתעוררות!

נמצא אם כן שהסיבה שלא חזרו בתשובה למרות שידעו כי עתידה פורענות לבוא עליהם - מפני ששלטה בהם ההרגל!

העבירה עצמה מונעת את התשובה!

עוד דבר המונע את התשובה - העבירה עצמה.

כלומר: הטומאה השורה על האדם מחמת העבירה אינה נותנת לו לחוש באיזו זוהמה הוא מצוי, וממילא אין הוא רואה כל צורך לחזור בתשובה.

בספר דרכי מוסר (מאמר לעשרת ימי תשובה) כותב כדלהלן: סיפר לי תלמיד חכם אחד שלמד בראדין ששמע במו אוזניו כיצד החפץ חיים זצ"ל דיבר לעצמו:

"ישראל מאיר! היום מלאו לך שמונים וארבע שנים ועדיין לא עשית תשובה, מה יהיה ממך"?

כי הצדיקים מרגישים שיש להם עבירות לרוב, לעומת זאת הרשעים אינם חשים במאומה. וראיה מפרעה הרשע שאמר: "חטאתי אך הפעם", רק פעם אחת הוא חטא... מכל קופת השרצים שבאמתחתו - שחט שלוש מאות ילדי ישראל בכל יום והתרחץ בדמם, ועבודת פרך שעבד בעם ישראל, זריקת התינוקות ליאור - הוא יודע רק על חטא אחד וזה גם כן בשוגג, כי "חטא" הוא רק בשוגג.

ולהבדיל לאין שיעור, רבינו ניסים גאון זצ"ל כותב שיש לו עבירות ש"הזמן יכלה והם לא יכלו" כיצד ניתן להבין את שתי ה"שיטות" הללו?

אמנם ביאור הדברים הוא פשוט, מי שלבוש בגד משי - כל אבק דק שנופל עליו ניכר עליו הכתם, אבל מי שלבוש בגד של שק לא ניכר עליו שום רבב.

כך הצדיקים שהם טהורים ונקיים, אם עשו איזה דבר הנראה בעיניהם כבלתי ראוי כבר היה ניכר עליהם הכתם והם עשו תשובה כדי למחוק הכתם. אבל אלו שרחוקים מהקב"ה ונפשם מלוכלכת בכל מיני טומאות, ממילא הם אינם מרגישים במאומה והם חושבים שאין להם כלל חטאים.

למדנו אפוא שזוהמת החטא היא מניעה גדולה לתשובה.

"עבירה מטמטמת לבו של אדם"

ועיין בספר שפתי חיים שהאריך בנושא הטומאה שבתוכנו המונעת את התשובה. והביא מהגר"ח מוולאז'ין זצ"ל שפירש בנפש החיים את דברי חז"ל במסכת יומא (דף לט.): "כל המטמא עצמו מלמטה (בעשיית עבירה) מטמאין אותו מלמעלה", דהיינו שמשורש אותו העון הוא ממשיך רח"ל רוח הטומאה על עצמו וחופפת עליו וסובבתו.

וכמו שאמרו חז"ל (שם): "עבירה מטמטמת לבו של אדם", ופרש"י זצ"ל: "אוטמת וסותמת מכל חכמה", כי כאמור העבירה היא מציאות של רע ורוח הטומאה שבה ממלאת את נפש החוטא, והיא מונעת ממנו הרהורי תשובה, וכן מסלקת את חכמת התורה והיראה מלקנות שביתה בלבו.

הוא שאמרנו - טומאת העבירות מעכבת ומונעת את התשובה.

למרות המניעות - ביד אדם לחזור בתשובה!

לסיום פרק זה יש להדגיש נקודה חשובה.

על אף שנתבאר כי ישנם דברים המונעים את התשובה, אך יש לדעת שגם אם הקב"ה בכבודו ובעצמו מכביד לב האדם כדי שלא יחזור בתשובה, אם רק ישם החוטא את כל חפצו ומרצו לחזור בתשובה, לבסוף יעלה בידו לחזור בתשובה.

בנוסף: גם מי שיש לו מניעות לחזור בתשובה, הוא מסוגל לתקן ולשפר את מצבו וכך יקל עליו את הדרך לשוב בתשובה שלימה.

וראה במדרש רבה (שמות פרשה יג): "כי אני הכבדתי את לבו" - אמר רבי יוחנן: מכאן פתחון פה למינים לומר, לא הייתה ממנו שיעשה תשובה, שנאמר: "כי אני הכבדתי את לבו". אמר ליה רבי שמעון בן לקיש: יסתם פיהם של מינים, אלא "אם ללצים הוא יליץ" (משלי ג, לד), שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא".

ועיין בנחל קדומים להגאון הרב חיד"א זצ"ל שהביא בשם אחד הראשונים רבינו שלמה זצ"ל שביאר פירוש הכתוב: "כי אני הכבדתי את לבו", כלומר אף על פי שהכבדתי את לבו - דהיינו - למרות שהכבדתי את לבו, אם ירצה ויתאמץ היטב יוכל לשוב בתשובה ואין הדבר נמנע ממנו, כי גם אחרי הכבדת הלב עדיין יכול היה פרעה לשוב בתשובה אם היה רוצה.

והוסיף: מכאן יכול ללמוד כל אחד מישראל חיזוק גדול לענין התשובה, שאף על פי שהתגבר עליו יצרו וחטא הרבה, עם כל זה אם רק ירצה יוכל לשוב בתשובה שלימה. וגם כאשר הקב"ה יכביד לבו של האדם כמו לפרעה, עדיין יותיר בידיו את הבחירה כדי שיוכל לחזור, אלא שיהיה עליו להתגבר מאוד על יצרו.

עסקנו אם כן בדברים המונעים את התשובה, כמו חוסר הידע בהלכות תשובה, תאוות העולם הזה, מידת עזות הפנים, הרגשת ה"צדקות", כח ההרגל וטומאת העבירות עצמן.

אמנם עלינו לזכור כי גם במקרה שאדם מלא ב"מניעות", בידיו להתחזק ולהתגבר ולחזור בתשובה לאביו שבשמים.